

כלכלה, דת וזהות – הקהילה הליטאית בירושלים ובולונדון

שלומית פלינט¹

מבוא

היהדות בפרשנותה האורתודוקסית מחייבת את מאמינה למחיה לפי שיטת המשפט ההלכתית המנחה ומobilיה את התרבות היהודית וכן היבטים רבים במישור היומיומי.² מנהיגות היררכית, המתווכת בין המצוות לפרשנותן בחיי היום יום, שוררת את חייו של האדם היהודי בשורה של מחוביות קהילתיות שמיולין אינו מוטל בספק. הצורך בשימור הזחות הקבוצתיות בנסיבות שבאה אינם ליקוי בתכנים הערכיים והתרבותיים המשותפים הוא פועל יוצא מכללי ההתנהגות המזופים מהפרט המשטייך לקהילה היהודית. לאורך הדורות, התוויתו של "קו תיחום" בין החובות ההלכתיות לבין המצוות שבהן מיושמת יקרה מטה קיומי המאים על שימוש הקהילה. בעיקר יוצר הצורך בפרנסת נקודות מגע, השוואה ותחרות עם קבוצות שכנות, והוא משפייע על זהות הפרטם ועל זיקתם לקהילה. החשש מחשיפת הזחות הקבוצתיות להשפעות חיצונית מניע את בני הקהילה החדרית להתකבץ במרחב מתחום ולקיים את מרבית קשרי הגומלין החברתיים ביניהם לבין עצמם. חיבור זה יעסוק, אפוא, בתפקידו של מרכיב הזהות בהקשר הכלכלי, ויבחן את משמעותם הכלכלית של מנגנונים חברתיים, ארגוניים ומרחביים בשימור הזחות הקבוצתיות החדרית בירושלים ובולונדון.

לאחר מלחמות העולם השנייה וחורבן מרבית הקהילות החדריות בזירה אירופה החל שינוי דרמטי בארגון החברתי היהודי בעולם. מהגרים חרדים עברו למקומות העירוניים הנדרלים בעולם המערבי וישראל. מוביתם השתלטו בעולם התעסוקה של החברה הכלכלית המודרנית, ויצרו מגוון שירותים בין אורה חיים דת, השכלה

החברתי של הפרט גבוהה יותר.⁶ נוסף על כך, עלייה בסולם החברתי תלואה בהיות האדם "תלמיד חכם" המשקיע את מרוצו בימורי הקודש. בישראל, שאלה היגרו ניצולים רכיבים מהעולם הישיבתי שחרב בגולה, הייתה נתונה החברה החדרית במאבק עם הישות הציוונית המפתחת ועם עוללה של ארץ הקודש.⁷ החברה החדרית התגוננה ונברלה מהחברה היהודית הלא חרדית הסובבת, ונתקאה את רוח המשך מעיטוק בפרנסה ומחשיפה להשכלה מודרנית ומקצועית – בתמיכת מוסדות המדינה. הסדרים ארכוי טוחו בין המדינה להנגגה החדרית מרחיב מוגדר.

בשונה מהעברת הכספי המגוונית הנוגעת בישראל, העברת הכספי לנצחנו רוחה במדינת מדינות המערב נערכת על פי אמות מידה כלכליות, ותקציבים אינם מופנים למגזר מסוים באופן גורף.⁸ בבריטניה, מיעוט הגברים החדרי שנמנע מעבודה מטעמי רת ועומד באמות המידה המוגנות אותו בענין ממשתי נטמע בדורות של מוכטלים שישיגו לעצם דפוס חיים של אי-יעבדה, כך שהחברה הכלכלית אינה מכוננת את דרישתה לתהליכי פרודוקטיביזציה בהכרח לחדרים. בקרב הרים הליטאי,⁹

הבית מטיל לרוב את אחוריות הפרנסה על הגברים. הקושי המרכבי במחקר הה במציאות מידע בסיסי שיאפשר לאמוד במדוקא את היקף האוכלוסייה, אחוז המועסקים ושיעורם בחברה הכלכלית. ניסיונות להציג מידע נתקיים במכשולים, שכן האוכלוסייה החדרית, כל שכן הליטאית, אינה מהווה קטגוריה עצמאית ואין לגיביה כל רישום נפרד, סטטיסטי, דמוגרפי או אחר. כמו כן, החל משנת 2001 יכול כל אדם בבריטניה להסיר עצמו מרשימות הנתונים. לפיכך, כל נתון כמו ערך נטען המתיחס לאוכלוסייה זו עשוי להיות מבוסס על

ופרנסת עצמאית. למרות נכונותם של החדרים לקבל את הרכיבים של המודרנה כל עוד הם אינם נחפשים כאյום על ערכי התרבות החדריים, השאייה להרחק את הדוד הצעיר מחשיפה לעולמות ערכיהם השנונים מלאה שלו מחייבת את דחיתת המרכיבים העRELניים של המודרנה.¹⁰ ההסתగות מפני השפעות חיצונית במובלעות החדריות הופכת את המרחב היהודי למשאב מבקש, המאפשר להנגזה לגבס סביבה את הקהילה באופן המגדיל את כוחה ולפקח על בנייתה של זהות קבוצתית במרחב מוגדר.

הגדירה הרוחות ביום למשפחה חדידת היא "משפחה שאחד מבניה למד או לומד בישיבה שאינה ישיבה תיכונית".¹¹ הדרמה לנקודת המבט של החדרים עצם, נכללות קהילות רבות ומגוונות המטאפיקנות, נוסף על ההפרדה הרוכה על שמירת ההלכה והיהודים, גם בשמרנות ורבות. הגדרת הפרטים ותפקידם בחברה נקבעת בהתאם להשתיכותם המולדת לאחד משולשה זרמים עיקריים: ליטאים, חסידים וספרדים. זרמים אלו נבדלים זה מזה במנוחים של שפה ולבוש, בהעדפות המגורים של בני הקהילה וכן בגישהם לעומת לימודי תורה. התהילכים הייסודיים אשר חילקו קהילות חרדיות אלו בין תפוצות גיאוגרפיות שונות הביאו לאימוץ של מערכות קודים חברתיים, שפה והתנסיות מקומיות, השפיעו על אורחות החיים, ולעתים אף יצרו ביזול תרבותי בין פלגיה השונים של אותה הקהילה עצמה. למרות הבדלים אלה, משותפת לחברה החדרית בישראל ומהווצה לה התפיסה שלפיה החדרים המתגוררים בישראל – ארץ הקודש – מחובכים יותר לאורה החים המסורתית. תפיסה זו, המתבטה בעיקר באיזונים המקובלים בין "עבדה לשם פרנסה" לבין "עבדה לשם שם", רווחת בעיקר בקרב הרים הליטאי.¹²

השלחת "דעת תורה", דוקטורינה חרדית-ליטאית המעניקה לגדייל ההורד יכולת וסמכות להכרייע "בכל שאלוות העולם, בכלל ובפרט" גם עבור קבוצות חרדיות אחרות, ביססה את מעמדם של הליטאים כ"עלית תורנית", העומדת בראש העולם החדרי. הליטאים מוחנחים בהקשר להזיהות ובניית פרטיקולריות אשר החלוקה ביניהן אינה חרדה, מתקבעים סביב ובנים שונים וישיבות שונות. חרף הבחנות אלו, ההשתיכות הראשונית והבולטת של בני כל הרים היא לאידיאיה הליטאית, שעל פיה מוגדרת הזיהות האישית של הפרט על כל ובריה. בדומה לkahila הליטאית במערב ירושלים, הקהילה הליטאית בלונדון מעמידה את למדוי הקודש כערך תרבותי מרכזי בחו"ל הפרט; עליו להקים את ביתו על יסודות איתנים של לימוד תורה, ולאורם הוא מצופה לפתח משמעת, מחייבות ושליטה עצמאית. מעמדו החברתי של הפרט בתוך הקהילה נקבע על פי אילן הייחוסין שלו. דהיינו, ככל שהוא יותר של המשפחה החדרית כולל דורות רבים יותר, כך המעד

התמורות. המודרניזציה החברתית מובילה להליך עבורה ויוצרת התמונות של מוסדות חברתיים, חלוקם בארגון עצמי. התמונות זו ממוססת את ה"מעטפת" המשותפת שעצבה התנסיות אגשיות בעבר (תקמידים שמילאו עד אז מוסדות הדת) ומחליפה את הבסיס הקיבוצי למוסדריות ולזהות אגשית במגוון פוליטיסטי של משמעותיות והתנסיות.

ארגון חברתי. מעבר לשינויים קהילתיים מקומיים, שבה הדת שואבת את כוחה מהקהילה וניצגה מארגנים את חייהם הפרטניים על בסיס השתייכותם להחומה, לאינדיאנדים. על הפרט מוטלת האחירות לבחור את המוסדות ואת מידת הזיקה שלו אליהם. תהליכי זה מלוחה בתפתחות חיקתית ושיפוטית ברוח הזכויות הליברליות והאוניברסליות, ומתנהל בין יהודים ומערכות המוחקים באמצעות ובאנדרטמים מגוונים.

חותירה לרציונליזציה. החיפוש אחר ייעילות טכנית שתאפשר להגדיל את הזרדים והמשמעות האנושית הביא להסבר של מקס ובר על האופן שבו אידיאה דתית יוצרת אידיאה כלכלית.¹¹ לפי פרשנותו, רדיפת רוח הופכת למטרה ולא לאמצעי ומשמשת מקור מידע על עתיד גורלו של האדם והצפי לקרות אותו בעולם הבא. תפיסה זו מובילה לרציונליזציה של עולם העכורה ולוויוור על הסתמכות הדתית.

הפלורליزم החליש את מעמדן של הקבוצות הדתיות כשהפך אותן למונופוליים לסוכנויות שיוקם. כאשר חלך נכבר מהפעילות הדתית מתנהל לפי הלוגיקה של שוקיים כלכליים, וזהות נאלצות להתחזות על אספект מסוות דת כמצור צריכה, מצב הפלורליום את האמונה בפניו משבר תיאולוגי. הקבוצות הדתיות נאלצו לבחור בין אסטרטגיות של התגוננות ובידנות לשם הפתחת החיכון והחשפה לקבוצות שונות, התגשות והתאמאה ל"משחק הפלורליסטי" של היومة החופשית והמודרנה לבין תקיפה באמצעות בידול, החזנה או קיזוניות מהפכנית ביחס אל קבוצות שכנות.

• הגישה הרואה בתחרות בין קבוצות גורם המחזק את ההתפתחות הדתית מבוסט על מחקרים של סטרוק ופינקה (Stark and Finke), אשר בחנו את שיתופי הפעולה בין הפרטנים והקבוצות המתחדרים על המרחב בערים מתוועשות בארץות הברית.¹² מחקרים נוספים שנערכו במריניות מערב אירופה וקנדה תומכים בטענה שהפלורליזם העירוני מגביר את הקבוצות אל מול האתגר המופיע בדמותם של השוננים,¹³ ומצביעים על שלושה גורמים מרכזיים המחזקים את הפעולות הדתיות:

שיווק מגוון גרסאות של אמונה דתית לקהלים שונים. הפלורליזם גונת להיות חזק יותר בעיר הפנימית מאשר בערים החדשנות ובפרוראים. צמיחה עירונית מהירה ויצירת מטרופולין המשותפת למגוון הקבוצות מעוררות כל אחת מהן

אומדנים, הערכות או בדיקות ספציפיות של האוכלוסייה. במחקר האוכלוסייה הליטאית במערב ירושלים הסתמכו על מידיע כמותי ואיכותי שהציגו במחקרים קודמים. לצורך מחקר זה השתיעתי בעשרות ראיונות ושיחות עם מנהיגים, פעילי ציבור, נושא משרות ובני הקהילה הליטאית בירושלים ובلونדון. אלו אפשרו את ההשוויה בין אורחות החיים של הקבוצה הליטאית בירושלים ובلونדון, את בחינת תפירה הכלכלית של המדרינה בעיצובה של הקהילות הללו ואת משמעותה הכלכלית של הוות הקבוצית שלן.

אין זה מן הנמנע שחלק מהמתואר בחיבורו זה בהקשר של החברה הליטאית תקף גם לקהילות חרדיות ואולי אף לקהילות מסורתיות אחרות. הבחירה המהקרית בקהילה זו נעשתה מושם שהזום הליטאי נחשב ליום החורי ההומוגני הרחב ביותר. מעמדו והשפעתו התרבותי, השונות הגדולה בין אורחות חיים של הליטאים בבריטניה ובישראל, וכן האפשרות ליצור קשרים ענפה ומגוונת הופכים את הקהילה הליטאית למקרה מבחני מטיבי לבחינת האופנים שבהם הוות הקבוצתי מעצבת את בחרות הפרטנים ומשמעותם על הכלכלת, ולהפך – האופן שבו הכלכלת מכוננת תרבות מקומית.

תחורות בין קבוצות – מחלוקת או מחזקת את ההתפתחות הדתית?

մשברים כלכליים וחברתיים כל-עולםיים יצרו חיל מהמהה הי-17 תנאים נוחים לחיררתם של רעיונות ומקורות סמכות חלופיים למסורת. אידיאולוגיות חברתיותopolיטיות חבירו להתפתחות המדע והטכנולוגיה וקרוואו תיגר על אמונות דתיות. ערודו מוקמו המסורת של האדם בטבע, העמדת זכויותיו במרכז וחתירה לשינוי ולצדק חברתי יצרו שפע של דעות, ערכים והשקפות עולם. מציאות הסברים טבעיות לתופעות מורכבות והצלחות טכנולוגיות חזקו את האמונה בכוחו של האדם לפטור את בעיותו בעצמו והציבו אתגר בפני המסורות הדתיות. תחיליכי חילון ומודרניזציה משכו מגוון אוכלוסיות אל מרכמי המגורים בעיר הפנימית, אשר התפתחו מלכתחילה באמצעות יזמות של פרטנים ובקצב איטי, והפכו אותן בהדרגה למטרופולינים מותעים. נפח הפעולות האנושית גדול והפלורליום העירוני עורר תחרות בין קבוצות אוכלוסייה בעיר המפתחת. השפעת תהליכי אלו על ההתפתחות הדתית מוסברת לרוב באמצעות הגישות הבאות:

• הגישה הרואה בתחרות בין קבוצות גורם המחזק את ההתפתחות הדתית נשענת על תיאוריות הילון.¹⁴ גישה זו מזהה שלושה גורמים בהתפתחות הדתית ובהתפשטות המודרניזציה שהביאו להידידות מעמרא של האמונה הדתית ולהתרופפות השימוש של מוסדות הדת בחברה:

טור כדי משא ומתן, השווהה ותחזרות עם קבוצה או קבוצות אחרות. בمعالג הפנימי של הבניית הזהות נמצאה הפרט, הבונה הכללות על סביבתו ועל עצמו, ואלהאפשרות לו להזות בסביבתו את הקבוצה הקרובה ביותר להגדלה העצמית ומוצהר, כשהם מתיימרים למלא את החלל שנוצר בחיה הפרט. התחרות הנוצרת בין קבוצות דתיות מעודדות המשך התפתחות במטרה להגדיל את הקהילה, לשמר אותה ולהתחרות על קהלי יעד פוטנציאליים.

¹⁸ כל אחת מהקבוצות מעוניינת להציג את עצמה כעוברת חברתיות או אחרת.

¹⁹ ר' קבוצות דתיות מחד ובדרכם מנגדן מנגדן בתרחות.

בין הקבוצות החדריות המוגדרות והמגדירות את עצמן באמצעות ידיול בעמורות ובדרופסי פעולה בולטות הקהילה היהודית-ליטאית. "ליטאים" הוא כינוי של יהודים המוחים עם הרים התורני של הגאון מוילנה, איש ליטא, תלמידיו אחרים, שיסדו ישיבות גבוהות על בסיס רעיון של שמרנות והתנדות לשינויים מהותיים במסורת היהודית. כפי שהזכיר לעיל, הליטאות נחשבו לקבוצה עילית תורנית המיחסת ללימודיו הקודש ערך תרבותי מרכזי בהי הפרט והקהילה ומשום כך היא מוחיקה בעמדת מנהיגות בעולם התורה וקובעת את הנורמות בחברה היהודית. ²⁰ הקונצנזוס סביב הרעיון הליטאי מתחבא ביחס החובי כלפי פרטיהם וגופיהם המשוככים לזרם הליטאי בתוך העולם היהודי; בשאייה של בני זרים אחרים להתקבל ליישוב של הקהילה ולהישען על מוסדותיה, בפניות להשתדר ליטאים וברצון להתגורר בקרבתם. ²¹ למרות הליטאים החיזונים יוצרים האינטלקטים המשותפים והזהות הפרטים הליטאים עם קהילתם מגננים פנימיים המהנכים את הדור העתיק לחברות הדורי לקהילה. ככל מתהילך זה נמנעים בני הרים הליטאי מלקבל בני זרים חדים ממוסדותיהם, נישואיהם נערכים לרוב עם ליטאים אחרים, והם מעדיפים להתקבץ ולגור בתחום מובלעת חרדית המאפשרתידיול והסתגרות מהשפעות חיצונית. העדרות אלו מופנהות מינקות, עם שיוכו החר-משמעות של האדם לקהילתו, המהווה אחד מקורות הזהות העיקריים שלו. מעבר להזות עם הקבוצה, השקפת עולם ואורחות חייה, מטועלת הזות הקבוצתית לחשיפת הדור העתיק מינקות לערכי הקהילה, חינכוו וגידלו בסביבה המוגנית בכל הנימצן, המהווים כלי להמשכיות הזורם ולהתעצמותו. כך נעשית הזהות הליטאית, ויחד איתה הבחנה בין "דומים" ו"שונים", להיבט מרכזי בתודעה, ומשמעות על בחירותיו והעדפותיו של הפרט.

להיאבק על מנת לשודר בשוק תחרותי. תהליך זה מעודד צמיחה של מוסדות דת מסורתיים וחדשים שהוציאו מתחלה לדת, ולעתים אף הተנגדו לה באופן ישיר ומוצהר, כשהם מתיימרים למלא את החלל שנוצר בחיה הפרט. התחרות הנוצרת בין קבוצות דתיות מעודדות המשך התפתחות במטרה להגדיל את הקהילה, לשמר אותה ולהתחרות על קהלי יעד פוטנציאליים.

רטייה/הימנעות מחייב בין הדת לאיליות ממסדיות. טרוק ופינקה מסתמכים על טענתו של דה טוקוויל (De Tocqueville) בספר הדמוקרטיה באמריקה, ולפיו החיים של הדת בארצות הברית מובעת מההפרדה הנחרצת בין דת למדינה. ¹⁴ כאשר הדת מזוהה עם הממסד, היא נטפסת כאליטיסטית, ומהימנותה בעיני העם פוחתת. טרוק ופינקה טבעו את המונח "כלכלה דת" (Religious Economy), וטענו כי בדומה לנעשה בכלכלת שוק חופשי, היכן שאין פיקוח ואין מונופול דת שהמדינה כופה, הפלורליזם הדתי משגשג. لكن יש חשיבות מרכזית לדרגת פיקוח ממשתית על הדת.

הצורך להענות לזרישות ולצריכים של צרכנים פוטנציאליים. כאשר מגוון קבוצות דתיות שוואות לספק את הצרכים המוחדים של פלאי שוק ספציפיים הן מתחזרות בינהן, כך שדרגת ההתמכחות, הייחודיות והבידול שלן מתגברת. ככל שארגוני הדת מתחמים ומנהלים מערכת שיווקית תקיפה יותר, גדלים סיכוןיהם להפעיל את ציבור הנמענים והקהל. כך מאפשר ניהול כלכלת הדת לגיס את הפרטים להעדיף את האינטראס של הקבוצה על פני האינטראס האישי שלהם. ¹⁵

ניתן להזות מאפיינים מסוימים מגרמניה-משלימות אלו בהגבשותה של הזהות היהודית במהלך הדורות האחרונים. תהליכי המודרניזציה והחלון הביאו לשחרר של מרבית החברה היהודית מהתה מוסורת והתקבעו בתודעה כאים על אלו שביקשו להישאר נאמנים להן. תודעה זו עיצבה במידה רבה את יחסם של החברה חרדיות אל החברה הסובכת, וקיעה את החברה היהודית-מסורתית של המאה ה-18 במצוות אידומה של טודום עידן האמנציפציה כקבוצת התייחסות לקביעת הזהות הקבוצתית הליטאית. ¹⁶

הבנייה של זהות קבוצתית ליטאית

הפסיכולוגיה החברתית מגדריה קבוצה כ"וסף של פרטים" המגדירים את עצם כשייכים לאותה הקבוצה ומקבלים על עצם נורמות, ערכיהם ומחוייבות. ¹⁷ הפרטים מסוימים בינם לביןם מי שיך אליהם וכי לא, ובמניהם את מעמדו של הקבוצה כלפי פנים ואל מול קבוצות אחרות. הקבוצה מתונה בההילך מתמיד של התפתחות; הזהות הקבוצתית המשותפת לפרטים בתוכה נוצרת ומתעצבת

מנגנוןים חברתיים / שיווקיים

האוכלוסייה הליטאית מתרכזת סביב הישיבה, המוסד הלימודי התורני הגבוהה המהווה גורם משמעותי בחברות של בני הקהילה. הנולדים לקביצה, כמו הבוחרים להתקבל אליה, מגבשים את זהותם ומתחננים כשם נתונים ליחס חברתי ולפיקוח חברתי-כלכלי.²⁷ מעבר להיותה מוסד לימודי תורני, מספקת הישיבה מערכות שירותים רחבות היקף העוננות על צורכי הפרט והמשפחה בתחום החינוך והדרוזה. באמצעות המוסדות מקיימת ההנאה התרבותית זיקה קבועה ויומיומית עם הנזקקים לשירותיה ועם משפחותיהם ומקחת על גידול הילדיים והינוקם בהתאם במסגרת גרעין קהילתי.²⁸ למורות ההליכים אלו ומהיר היורם הגבויים במובלעת החדריות, מחזקות הזהות והלבידות הקהילתיות את התנהוגות הקבוצתית ויוצרות ניגוד חד לצורות הארגון השכיחה למרחב העירוני.

האוכלוסייה הליטאית בירושלים

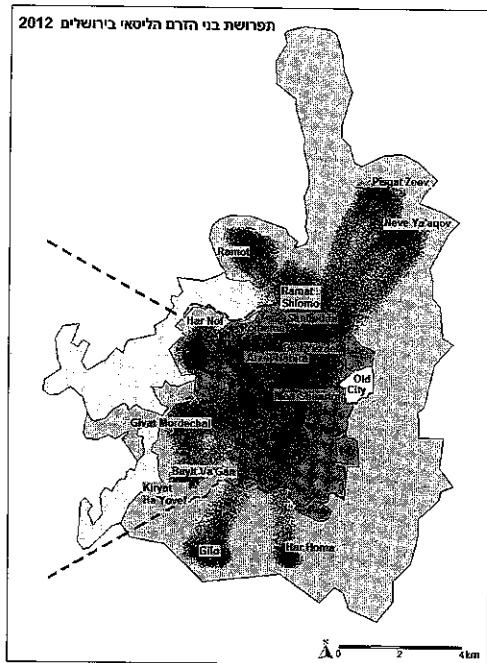
הזהות הקבוצתית מהויה מרכיב ממשמעותי ב"תחושת המקום" הקשורה את האדם החורי למרחב של קהילתו. התנסות אג�性 בסיסית וחזקה זו מקבלת ביטוי בתרבות המהוותה במובלעת ומתקיימת חרף המעורבות המצומאמת של ההנאה בחיה היומיום של הציבור ויכולתה המוגבלת לאcrop משמעת קבוצתית.²² דוגמאות למשמעות הליטאית המתרופפת הן מעורבותם החולכת וגדלה של הליטאים בעולם ההשכלה וההעסקה בארץ מערב אירופה, קנדה וארצאות הברית, ובלבולן ההדרגתית של הערים החדשנות בישראל כאטר אפזרי להתיישבות במסגרת גרעין קהילתי.²³ למורות ההליכים אלו ומהיר היורם הגבויים במובלעת החדריות, מחזקות הזהות והלבידות הקהילתיות את התנהוגות הקבוצתית ויוצרות ניגוד חד לצורות הארגון השכיחה למרחב העירוני.

המערך הכלכלי היישובי מודרבן הן מתרומות המגיימות בידי שלוחיה של הישיבה והן מכסיים משלם המטיס, באמצעות תמיכת המדינה במוסדות הדת. כספים אלו מועברים לקרנות ולעמותות גמilot הסדים של הישיבה, מנהלים ומוספרים למשפחות האברלים בהתאם לשיקולי ראשי הישיבה.²⁹ צורכי הפרט העשים והופפים לאינטראקציית הקבוצה, והיבט הרווחה הפרטני – נוכנות הקהילה לתרום לפרט ולהעניק לו משאבים רוחניים וככלכליים – נשפט על פי מעמדו בתוך הקבוצה ותרומתו לכלל. חלק מכך, מעמדו של האדם בקהילה משפייע על הערכתו העצמית ועל אוורחות היין, הحال בהזדמנויות הנישואים של ילדיו וכלה באורח בולט: כ-70% מהגברים החדריים בישראל מתחסרים ללימוד תורה, וכי-50% נשים החדריות אין מועסקות. עובדה זו, בשילוב עם מסורות כגיל נישואים נמוך ורמות פרוין גבוהות, נחשבת לנורם היישר לשיעור העוני הגבוה של משקעי הבית החדריים.²⁵

הסדר זה של "תורתו אומנותו" רווח במיוחד בקרב בני הקהילה הליטאית בישראל ובירושלים בפרט, שבה אחדו הלא מעסיקים גבוה ממשמעותית. שייעור החדרים באוכלוסייה ירושלים נע בעשור האחרון סביב 30%, בשליש מתוכם מזוהים עם הזורם הליטאי.²⁶ אורחות חיים התואמים את הסדר "תורתו אומנותו" מוחזקים את מעמדם התורני של הליטאים ואת הנאגתם המקובלת על שכבה רחבה מהציבור החורי במדינה, ומאפשרים צבירה ושימור של שליטה ועלינות בהםים הפרטיים וה齊יבוריים של בני הקהילה באמצעות מנגנוני חבורת, ארגון ומנגנונים מוחחים שיפורטו להלן.

מנגנוני ארגנו

במשך דורות נקבעו החקים ההלכתיים והחברתיים המנחים את הרים החורי הליטאי על ידי "గודלי התורה" של "אגודת ישראל" מליטה. בשנות ה-80 של המאה ה-20, על רקע עימותים חריפים בתוך ההנאה החדרית, פרש הרוב שך, מי שכונה "גORLD הדור", ממועצת "גORLD התורה" ומ"אגודת ישראל" והקים את

תפוחות בני הרים הליטאי בירושלים

רמת שלמה היא שכונה חדשה יחסית שהוקמה בהתאם להחלטות הממשלה בחלוקת החיצוני, העוטף, של העיר. השכונה אוכלסת באורח מאוגן ומתחמאם באמצעות עמותות בנייה חרדיות, ומשמרת היבדלות חז"מ-شمיעית הן ברמת הבניין והן ברמה הכלכל-שכונתית. אזור המגורים הליטאי בשכונת רמת שלמה מתאפיין בפלורליות פנים-קהילתי. ³² הפתוחות למוגרים בתוך החוג הליטאי בכללותו – כך שבני ישיבות ליטאיות שונות חולקים את אותו בית מגורים – אפשרה רכישות עצמאיות בשוק פנים-ליטאי. רכישות אלה נערכו בתוך המסגרת המרחבית שהוגדרה לקהילה "מלמעלה", על ידי הנהגת הקהילה והרשויות העירוניות, והוירדו את רמת הבידול התחולתי. נוצר דפוס הטרוגני פנים-ליטאי ברמת הבניין ותחתי-השכונה הליטאית. הצלחתה הרבה של השכונה והביקוש הגובר לדירות בתחום מתבאים בהמשך התפתחותה ובהרחבתה הצפופה במאת דירות נוספות.

תנועת "דגל התורה" שהפכה למורה הדרכ ש- 95% מהציור הליטאי. עם מותו של הרוב שך לפני יותר מעשור, סמן הרוב אלישיב, המשתייך לזרם הממסדי היירושמי, כיורשו. הקהילה הליטאית התאגנה סביב דמותו הכריזומטי, וניתנה לו הסמכות לפסק בנושאים הלכתיים ובתחומי חיים רוחניים, ביןיהם נושאים פוליטיים, כלכליים ומדיניים, ותרגמו תפיסות ודעות לתנהגות בפועל. תחתיו נבנה מגנון ביורוקרטי שהחריד את תכתיי ההנאה למוסדות השונים. עם מותו בשנת 2012 הפס הרב אהרון יהורה ליב שטינמן את עמדת ההנאה, וכיום הוא מפעיל מגנון ארגוני מפואר הופעל "מלמעלה", מנהגי קהילות וראשי ישיבות, דרך המשגיחים ועד למגידי השיעורים ולמטה אל האברכים. בתמורה להזהרות ולשייכות לקבוצה מצופה הפרט לזרע על תפיסת האינדיו-ידיואל החופשי ולהכיפת האינטרסים שלו לאלה של הקבוצה.³¹ בשנים האחרונות, עם היחלשותו של הרב אלישיב, הביו אינטראסים צרים, קרובות יושה וקנות על וקע הלאומנות הדרית הוגאה לניגודי אינטראסים בין הרבניות והפוליטיות, כשם קוראים את המנהה מבפנים ומחלים את הקשר בין המנהיגות לאברכים. חוץ התroofות כוח ההנאה הרבני, המונופול התורני של הקהילה בשירות חברתיים אחרים, בעיקר השדרה הפוליטי, התחזק.

מגנזינים מרוחבים

בנוי הרים הליטאי בירושלים מתרכזים מובלעות המסורתיות המתמשכות ממרכז העיר – בית ישראל, ארזי הירה, מקור חיים והר-נו – לביוון ורומה, שנדרהה המוחבת ורמות מצפן, ומגבעת מרדכי וביק גן בכיוון דרום. האינטראסים הדומים וככל התחנחות הקהילתיים יוצרים וביק התרבות את החליפין החברתיים וمعدדים שותפות תרבותית בתוך חום המגע המוצמצם. במובלעות אלו מתפתחת הקהיליות הליטאית-חרדית, המתאפיינת בתמייה, בעוזה הדרית ובמערכות מורכבות של שירותים חברתיים וצרכניים הייחודיים לקהילה. ביכולתן של מרכז הישיבות הליטאיות בישראל לסייע לחברי הקהילה במתן הלוואות נוחות, הן לשכירות דירות הנמצאות בבעלות היישיבה והן לדרישת דירות חדשות באוררים המודרפים על ההנאה. מערך מיומן זה מותאם להעדפת המנהיגות וליכולתן הכלכלית של המשפחה. יכולת ארגונית-כלכליות זו ותנאי המגורים בשכונותיה השונות של העיר יוצרם שלוש תבניות מוגדים עיקריות שיוצגו להלן בקשר מקומי.

תפוחות בני חורם הליטאי בשנדרה

קריית הירוב נחשה במשך שנים רבות לשכונה חילונית. בשנים האחרונות שכונת שנדרה מתאפיינת בעלייה ערבית נדל"ן: הביקוש גבוה מההיצע ומהידי הדירות גבוהים מהידי המגורדים של האוכלוסייה הכללית. במשך עשורות רבות נוכנעה שכונת שנדרה בתחום אזורי ייחודי, שיצר תחרות בין שנים אוכלוסייה הנגתם מניעים תהליכי המשנים את שכונת שנדרה. אל מול אוכלוסיות אינדיו-יזואלים שאינה חרדי, יוצרים תהליכי היבולדות תרבותית וחברותית יחד עם תהליכי התרחבות מרחכית ותהליך אקלוגי של מאבק על חתום המהיה בין אוכלוסיות. הצורך לענות על צורכי הדיור של הקהילה הליטאית המתרכבת מטרוגני המתאפיין בצליפות גבוהה, ובו בנייני המגורדים נחלקים לרחוב בין בני הרים החדריים השונים. שיאפתן של הנגנות הדרודים השונים לחזק את הזהות הקהילתית הנבדלת יוצרת תחרות על בניית מוסדות ותשתיות לפלאי שוק מסויימים ומטילה עומס רב על תחומו המצויץ של המרחב ההיסטורי. העדפת בני הרים החדריים השונים למכור ולה捨יר את דירותיהם לבני הרים שאילו הם משתיכים יוצרת רמת היבולות גבוהה בקנה המידה של התא המשפחתי והבנייה הבורר. לעומת זאת, מעדרם הגובה של הליטאים בהיררכיה התורנית החדרית והקונצנזוס סביבם מאפשר לבני הרים הליטאי להיכנס לבניינים שבהם מתגוררים בני הרים האחרים ולהתפרש בשכונה כולה.

תפוחות תנ"ז הדרודים הליטאים ברמת שלמה

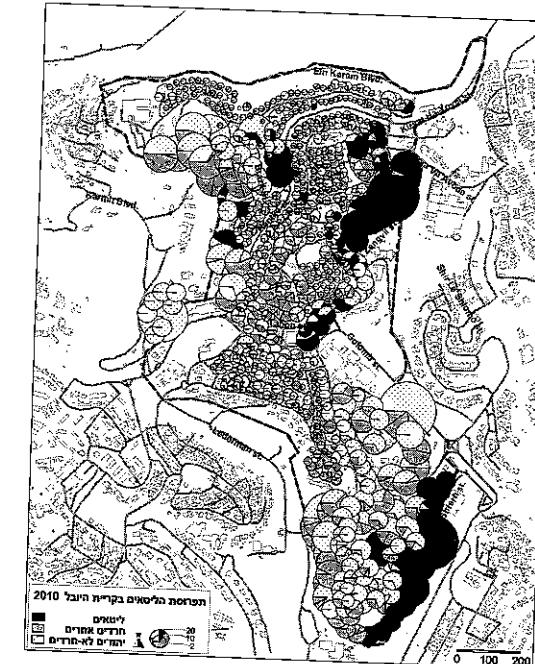
שנדרה היא שכונה אטרקטיבית הממוקמת במובלעת הפנימית של ירושלים. השכונה מתאפיינת בעלייה ערבית נדל"ן: הביקוש גבוה מההיצע ומהידי הדירות גבוהים מהידי המגורדים של האוכלוסייה הכללית. במשך עשורות רבות נוכנעה שכונת שנדרה בתחום אזורי ייחודי, שיצר תחרות בין שנים אוכלוסייה הנגתם מניעים תהליכי המשנים את שכונת שנדרה. אל מול אוכלוסיות אינדיו-יזואלים שאינה חרדי, יוצרים תהליכי היבולדות תרבותית וחברותית יחד עם תהליכי התרחבות מרחכית ותהליך אקלוגי של מאבק על חתום המהיה בין אוכלוסיות. הצורך לענות על צורכי הדיור של הקהילה הליטאית המתרכבת מטרוגני המתאפיין בצליפות גבוהה, ובו בנייני המגורדים נחלקים לרחוב בין בני הרים החדריים השונים. שיאפתן של הנגנות הדרודים השונים לחזק את הזהות הקהילתית הנבדלת יוצרת תחרות על בניית מוסדות ותשתיות לפלאי שוק מסויימים ומטילה עומס רב על תחומו המצויץ של המרחב ההיסטורי. העדפת בני הרים החדריים השונים למכור ולה捨יר את דירותיהם לבני הרים שאילו הם משתיכים יוצרת רמת היבולות גבוהה בקנה המידה של התא המשפחתי והבנייה הבורר. לעומת זאת, מעדרם הגובה של הליטאים בהיררכיה התורנית החדרית והקונצנזוס סביבם מאפשר לבני הרים הליטאי להיכנס לבניינים שבהם מתגוררים בני הרים האחרים ולהתפרש בשכונה כולה.

האוכלוסייה הליטאית בלונדון

האוכלוסייה החרדית בבריטניה מונה כ-53,400 נפש בכ-9,049 משקי בית, ומתאפיינת בגיל נישואים גמוך ובשיעור ילודה גבוהה (5.9% לעומת ממוצע ארצי של 3.2%). 73% מבני האוכלוסייה זו מתגוררים בלונדון, כמחציתם (מעל 3,000 משקי בית, כ-18,000 נפש) משתיכים לזרם הליטאי ומואופינים כבעלי הכנסה בינונית.³⁴ לאורך שנים ביססו תנאים היסטוריים וכלכליים את חנות הלומדים הליטאית בבריטניה. השתקעותם של רבני אשוביים מזרחה אירופה בבריטניה, יחד עם מדיניות הרווחה הבריטית, תרמו להעלאת קרנוויל אורח החיים התורני בקרב בחוורי היישובות. משפחות רבות, אשר מספר הילדים ורמת ההכשרה שלהם עמדו באמות המידה המקנות זכות לתמיכה ממשלתית, זכו למלגות לימוד, דירות, קצבת ילדים והבטחת הבנה. הנאים אלו, אשר אפשרו קיום צנוע ביותר והתמסרות ללימודים מלאים, העלו את מעמדה התורני של המשפחה בקהילה. בעשור האחרון מונתנית הוכאות חלק גדול מתמיכות הסעד ביציאה לשוק העבודה, ושיעור הנהנים מתחמלה מושלמת מצטמצם. כיום, כ-20% מהגבורים הליטאים בלונדון מתמסרים ללימודי תורה, ואילו כ-70% מהם משלבים לימודי תורה עם פרנסת, ולוקחים חלק בהבנויות של מגנוני חברה, ארגון ומרחב לשימור הקהילה.³⁵

מגנונים חברתיים/ שיווקיים

המהך המתמיד בין החובה לשמור את הזותות הקבוצתיות לבין הצורך להתפרק מוגן שילובים מוביל את האוכלוסייה החרדית-ליטאית בלונדון לייצור מגוון של תרומות בין לימודים תורניים מלאים לבין השכלה ועובדת. כמקובל בחברה הליטאית בלונדון, הנשים נשאות בגיל 18–20, ולאחר נישואיהם מושלת עליהן אחריות בלעדית לטיפול בילדים ובmeshuk הבית. נורמות חברתיות אלו מטלות את אותן השונות לפירנסת המשפחה על הגברים. בדרך כלל נישא הגבר הליטאי בתחילת האחדות ומשמך את לימודיו המלאים כ"אנדר מל'א" עד גיל 25–28. בתקופה זו נשמר הקשר עם עולם התורה על ידי שני הצדדים – האדם עצמו ובית המדרש – והמשפחה הצעירה נהנית מתמיכתו הכלכלית של המעלג המשפחה הדוחב. קשרים הדוקים במשפחה המורחכת באמצעות פיקוח חברתי ודקירה על ההתנהגות לפי הקודים המקובלים. בתקופה זו מתנשה המשפחה בחיים עצמאיים בסביבה מגוננת, ועובדת תחילתי חברות המכינים אותה לחיים עצמאיים.³⁶ לאחר השלמת פרק זמן של לימודים תורניים, יחודו מרבית הגברים באוכלוסייה הליטאית לרכוש מקצוע או השכלה ולהתנהל כמתואר בדוגמה האציגו של גונן,

תפזרות בני הזורם הליטאי בקריית היובל

מנגנים אלו, המגיעים עד רמת משק הבית הבודד, משפיעים על כל הרמות המרוכבות, רמת הדירה ועד רמת האוזור העירוני כולה, ומחזקים את הקהילה הליטאית בישראל. מגוון הפעילויות הפועלות תחת המטריה הליטאית מתחווות כיניהן בשאיפה לספק את הצרכים המייחדים של תת-הקהילות, וכפועל יוצא מכך מגבירות את דרגת ההתחממות התורנית שלהם ומחזקות את יוקרתן החברתית. ניהול "כלכלת הדת" מעיד המשך התפתחותה במטרה להגדיל את הקהילה, לשמר אותה ולהתחרות על השפעה ועל משיכת תלמידים ומשאבים. תחlixir זה מזכה מנהיגים קהילתיים בעלי השפעה בפוליטיקה העירונית והארצית. יום נחשתה ירושלים לעיר העניות ביותר מקרב הערים הגדולות במדינת ישראל. עליית משקלן של האוכלוסיות ששיעור השתפותן בכוח העבודה נמוך מחלוקת את הבסיס הכלכלי של העיר, פוגעת ברמת השירותים לתושבים ומאיצה את נתישת האוכלוסייה החזקה.³⁷ עליית שיעור התלמידים בחינוך החזרי מ-13% ב-1975 ל-56% ב-2005 צופנת בחוכה החמרה משמעותית לככלת העיר ולאצביונה העתידי (גור, 2009).

למובលות החרדיות המסורתיות לנסוע מרוחקים ארוכים על מנת לרכוש מוצריים כשרים ולהשكيע מאמץ בשימור הזהות הקבוצתית.

יכולת ההשתכורת של הפרטם וחוסנה הכלכלי של הקהילה הליטאית מתבטאים בארגון הפורמלי של מוסדותיה.³⁹ תמורה דמי חברות המשולמים ישירות לבית הכנסת (בשנת 2012–2013 עומדים דמי החברות השנתיים על כ-800,000 לירה שטרלינג למשפחה) מלוים מוסדות הקהילה את האדם בכל שלבי החיים ומספקים לו תחושת ביטחון ושיכوت. בית הכנסת יוצר בסיס משותף לגברים המתנסים בו לאחר שעונות העברודה ומעטפת משותפת לנשות הקהילה בשעות היום. בבית הכנסת מתקיימים שיעורים וחוגים, הרצאות ואירועי תרבות המגבשים את הקהילה ומערכות התנסויות משותפות.

מגנוניים מרוחביים

בחינת הנהגה, לפיזור למרחב ישנן השלכות על ניהול הקהילה ושמורה. ריכוז הקהילה במובלעת מוגדרת חיוני להישרדותה, ומאפשר להנאה לגבות את הקהילה סביבה מסוימת. תלמידי תורה, בתים ספר לבנות, ישיבות, מקוואות וכוללים, ולצדן חנויות כשרות, מאפיות, חניות ספרים ומוסדות, יוצרים מרחב מהיה מצומצם שבו מתרוכזת הקהילה. בעשור האחרון מתקבצים הליטאים בפרודום של רובע בארץ בצפון-מערב לונדון. הנגישות העירונית הגבוהה באמצעות קווי ה-"נוורתון" של הרכבת התתית משכה רבים לשכונות גולדסמיר גריין, הנדון, ופינצ'לי (איור 2), כך שהאזורים החרדיים במרכז העיר מוכלסים ביום עיקדר בחסידים. המגורים בתוך המרחב הקבוצתי מאפשרים לליטאים לשמר את זהותם תוך כדי הסתמכות על מוסדות הקהילה ומגבירים את התרבות היהודית ואת הקהילתיות. קבוצות אתניות נוספות המתגוררות באזוריים שאיליהם נכנעו הליטאים, בהן יפנים, טורקים והודים, מתאפיינות בשונות גדרה מהליטאים, וכן אין מהוות איום. תושבת המקום, ריקל פורמן, מסבירה: "אני מסבירה ליד את ההבדל ביןנו לבנים, וזה מחזק אותנו בדרך שלנו".⁴⁰ אנטוני ספנסר, העובר כמתוך דירות בשכונה, מוסיף: "הם שונים מנתנו בכלל – גרים אחרים, מתלבשים שונה, מדברים אחרת. הזמנים שלנו שונים משליהם. אנחנו יכולים להיות אותם יותר טוב מאשר עם חסידיים, רפורמים, ליברים או מסורתיים. בשח שיוט טוב מאשר עם הרפורמים או הסנטראלי (Central Orthodox)". עדות זו מרגמת שהאום הטען בחשיפה של הדור צעיר לאורחות החיים של אוכלוסיות יהודיות אחרות מניע את הליטאים להחליכי התקבצות והסתגרות ולהעדר מגורים בין קבוצות שונות בתבלית.

כ"אברך המתחפר מעט" או "아버ך חלקי" ולעתים גם כ"ማתרנס הלומר".³⁷ בשלב זה מופתת האחדות למירה על הפרט, ועליו להתגמש, להתאים את עצמו ולישב את המתחים המתעוררים בין חוכותיו הקהילתיות לבין התלות הכלכלית בחברה האיצונית הטומנת בחובה של פיתויים. מרבית הליטאים יעדיפו מקצועות המאפשרים לימוד תורה בין זמני העבודה, לימור בחברותא לאחר שעות העבודה, בקשר מוקם העבודה או במסגרת ביתית. מקורות הפרנסה העיקריים של הליטאים בלונדון הם הוראה, עבודה בקהילה, מסחר ותיקון נדל"ן. בעשור האחרון עוסקים יותר ויותר ליטאים במקצועות טכנולוגיים, בעיקר תעשיית ההייטק והמחשבים, או במסחר ובשיווק הקשורים בה. פרנסות מודמדות כנהג או מוכר בחנות, המקובלות אצל החסידיים בלונדון, אין נפוצות בקרב הליטאים. בהגדרת "아버ך המלא" הולכת ו משתרעת הבדיקה בין "עלינו" – בחור בעל יכולות לימודיות גבוהות הנתרם לפנסטו ממוסד הנדבנות הקהילתי או היישבי –

לבין "תלמיד חכם" – זה המקבל תמורה משפחתייה המקנה לו את היכולת הכלכלית להיות לפי מודל זה, או זה הנכון להסכים עם מצוקה ודוחק חומירי ובפרט שימושיר להקריש את כל עתותיו לתורה. אלו הבוחרים לחיות חיים תורניים מלאים וזכרים לטעם חברתי גבוה, שאליו גלווה לעתים "שידוך רואי", כלומר כל מה משפחה מיחסת או בעלת יכולות כלכליות. התמסורתו של אדם ללימודים תורניים מלאים לכל ימי – בדומה לאברך הליטאי הישראלי, ש"תורתו אומנותו" – אינה נפוצה בשל מידת האברלים הזולים במלגות קיום וחברות טווח מיישוביהם והעלויות הכבדות הכרוכות במימון "תלמיד חכם". בה במידה, אין זה מקובל להשאיר את הדרת רק לשבותות וחגים, ולהגדירה של "המפרנס הלומד מעט" גלווה מהיר חברתי גבויה. למרת ההבדלים ברמת השילוב בחברה הסובבת שומרים בני קהילה על בידול הייצוני משותף המבחן אותו מבני קבוצות אחרות.³⁸

מגנוני ארגון

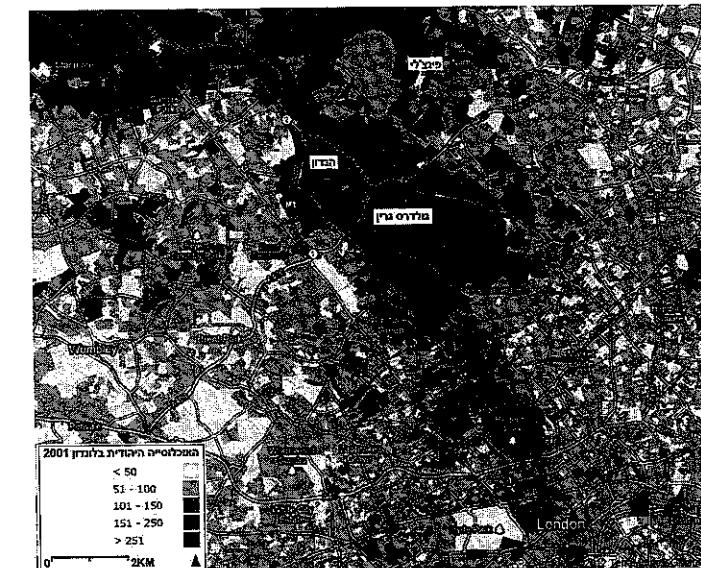
עם עליית האנדייזואלים הופכת הדרת לבחירה שיש לה עליות כלכליות בתחום החינוך, המדרינה ממונת למדוים בלבדים בהתאם לתוכנית לימודי החובה. בתחום החינוך, המדרינה ממונת למדוים בלבדים בהתאם לתוכנית החינוך (National Curriculum) אולם אינה ממונת למודי דת. לפיכך, יהודים השולחים את ילדיהם למוסדות החינוך של הקהילה נאלצים לפסוג הוצאה בכבוד על הינוך במנגרת פרטית. הוצאות נספות נבעות מזורך המחייב המקרה על צrichtת מזון כשר, ובუיקר מוציאי בשאר, המיובאים ברובם מדינות אמריקה. מאחר שלונדון רבתי אינה מקום קטן, נאלצות משפחות יהודיות המתגוררות מתייז

הגירה בכיוון צפון-מערב לונדון. דינמיקה עירונית זו מלואה לרוב בעליית מחירים באזורי שאליהם נכנסת הקהילה. מנגנונים אלו מתעכטים עם המציגות העירונית המחייבת את בני הקהילה להשתלב וליצור מגע יומיומי עם תהליכי מודרניזציה וחילון. האוצרק להתרנס וכן תרבות הצריכה ודריפת הרוחה נוגדים בעתים המקדשות לימיורי הקודש. האינדיו-ודואליים מטיל על הפרטם את האזרחות לעומק הויה עס עם המוסדות ועם הרובנים. הפרטם מארגנים את עצםם למרחב באופן עצמאי, באופן שגבולות המרחב הקהילתי-ליטאי הולך ומתגמיש, מושפע ומהעצב באמצעות חידרתו של קבוצות מגוונות. הגם שהחליכים אלו מחלישים את ה"מעטפת" המשותפת ומצביעים מגוון זיקות ופרשניות זהות הקהילתית, שיורו המוזהים עם הקהילה גורן.⁴³ אחד האמצעים לשימור הזהות הקבוצתית הליטאית בלונדון הוא החיבור החינוכית-תורני עם ישראל.⁴⁴

סיכום

מאמר זה בוחן את מרכיב הזהות הקבוצתית בהקשר הכלכלי והשווה את המנגנונים הפעלים בשימרו בקרבת הקהילה הליטאית בירושלים ובлонדון. הספרות המחקרית מינהה כי בכוחה של התחרות המתיקית בין קבוצות האוכלוסייה השונות בעיר המודרנית להשפיע על ההתפתחות הדתית של הקבוצות. עניין זה נacen במיוחד לאוכלוסייה הליטאית, המפעילה מהגנונים חבותיים, ארגוניים ומרחביים לשימור ולפיתוח זהותה אל מול קבוצות שכנות. על רקע ההומוגניות של הזורם והערך הרוב הניתן בחברה זו למאפייני סגנון החיים נחשפו בחיבור זה מגמות והמלחשות ומחזקות את הזהות הקהילתית בתחרות מול קבוצות שונות.

הגידול העצום במזרחי הקהילה הליטאית, וכן האגיון הפנימי ואופני השילוב הרכיס בין תורה לפרנסת, מחייבים את יכולתה לשמור את הזהות הקבוצתית בתחרות מול קבוצות אחרות. בירושלים מאורגנת הקהילה הליטאית "מלמעלה" ומתחילה בקבוצות יהודיות מגוונות. נורמות חברתיות ומנגנוני פיקוח מסוימים את הפרטם לעולם היישיבות, מונעים מרבית בני הקהילה להתגיים לשירות צבאי ולעבדו לפרנסתם. הקהילה נתמכת כלכלית במסותה המדינית באמצעות מסים הנגבים מהאוכלוסייה הכלכלית. התלות בתמיכת החיצונית הכלכליות ומצטמצמת העירונית הנוצרת מפחיתה את יכולתה של הקהילה הליטאית ליזור מרחב מגוון ונברל המפחית את החיכוך עם קבוצות שונות, ומאלצת אותה להגר בקבוצה. תהליך זה, שהחל בהקני שבמרכזי לונדון, המשיך לאציגור וכיוום ניכרת מגמת

תפרושת האוכלוסייה היהודית מרכז העיר לעבר הפרוורים בצפון-מערב לונדון
(מקור: <http://www.londonprofiler.org>)

לזרי סוהן, יליד טוקיו שעבר עם משפחתו להונגורי בשכנות למשפהה ליטאית לפני כשבוע שנים, מנמק את החרלה: "היהודים האלו הם שכנים טובים. אומרים שלום ובודק טוב. אין שיכורים ואליות אצלם. גם במחומות האחרונות [קיין 2011] לא נכנסו לאזרורים של היהודים, אומרים שיש להם קשיים עם המשטרה. יש יותר ביטחון. لكن אנשים רוצים לגור כאן והיהודים באזור זה גבויהם יותר".⁴¹ הרף יכולם לצור קהילות בפלורליزم העירוני, נראה שבני הקהילה הליטאית יכולים ליצור היבדלות עד סף הטרוגניות מסוים, שלאחריו הם נאלצים לעזוב. קבוצות אתניות מגוונות הנמשכות לגור באזור מגוריהם ומחילשות את הקהיליות הליטאית. מנגד, מנהיגות הקהילה חוששת כי יציא לה אזרורים חדשים תיוצר משבר ותאיס על המשכיות הקהילה, ולפיכך מבקשת להמשיך לשמר את מוסדרותה ולהבטיח את מגנוני הפיקוח באזור המהיה של הקהילה.⁴² הדינמיקה העירונית הנוצרת מפחיתה את יכולתה של הקהילה הליטאית ליזור מרחב מגוון ונברל המפחית את החיכוך עם קבוצות שונות, ומאלצת אותה להגר בקבוצה. תהליך זה, שהחל בהקני שבמרכזי לונדון, המשיך לאציגור וכיוום ניכרת מגמת

מגמות מנוגדות אלו, המחלישות ומחזקות את הזיהות הליטאית, מוצאות את ביטוין הפיזי במובלעת המגורדים: התרכזות במובלעת מסווגות לשם הפחתת החיכוך עם קבוצות שונות, ההקצנה והתקופנות אל מול קהילות שכנות בירושלים וכן נידית הקהילה הליטאית בלונדון בגין צפוקם מערב, שם מתאפשרים תנאים מהיה homo-nomines יותר – יוצרות פנים מרוחביות ל"קווי התיחסום". ראיינו שדרוקא החיכוך הפיזי, המחייב עימות תמידי, גיבוש והתויה מחודשת של הזיהות מול החברה הסובכת והמודרנה, יש בכוחו להבנوت קהילה בעלת זהות קבועה חזקה וחיבורית. בלונדון, המפגש עם קבוצות לא יהודיות מגבש את הקהילה ומרחיב את קו התיחסום הפרטני והציבורי. גימושו החברתי-ארגוני-מרחבי של קו התיחסום מאפשרת לבני הקהילה להסגל לעצם ורפואי חיים תומרים ברבד עם שמייה על נורמות קהילתיות וליצור תבניות מגורים הטרוגניות. יתרבן שדרוקא אופני שלוב אינדיו-ירואליים אלו, המציעים חופה לתרבות החיצונית בתוך המרחב הקהילתי, הם אלו התורמים להישרדותה של הקהילה. בשונה מכך, התפיסה שלפיה אדם חרדי עשוי לאמץ זהות יהודית אחרת בנסיבות הרבה יותר מאשר דתו הגייעה את הנהגת הקהילה הליטאית בירושלים לאמץ קו תיחסום נוקשה האחראי לצידת תבניות מגורים הומוגניות. יתרבן כי דוקא "קו התיחסום" הקשי והבלתי מתאפשר בלונדון מטיל את האחריות לחברות הקהילה הירושלמית הנושאות בה תחת המובלעת הקהילתית. האחריות האישית מאפשרת לגבר הליטאי לשלב בין לימורי קורש פרנסת וחופש יחסית בהתאם ד甫סוי החיקים הקהילתיים לשאייפותיו, לאופן המיצוי העצמי, לנטיות לבן, לכישורי ולהעדרפותו המקצועית. מרכיבי החקרות והבחירה במוגל החיים של הפרט – שיווק הפרט מינקוטו לקהילה, חינוכו התורני בבחורותיו וחוותו לקהילה המקורית שבה הוא מתפרק על מנת לספק בסיס כלכלי למוגל החיים של דור המשך – מעשירים את עולמם של הפרטים ומחזקים את זהותם באופן שוטף באמצעות השוואת ותרהורם עם החברה החיצונית. תלות הפרטים בתמיכת הרצופה שמעונייה להם הקהילה הליטאית בירושלים מייצרת תודעה קבועה, תשומת לב להתנהגותם של חברי הקהילה ולמקומם היחסי שלהם בקבוצה ומודעות גבורה לערך המניהות ולציפיותה. המשאים המועברים לקהילה תורמים לשימורה, ומגנים את הפלורליים בין מגוון היישבות ואת התחרויות ביניהן על קהלי יעד פוטנציאליים. בפוליטיקה העירונית של ירושלים מתנהלת הקבוצה הליטאית כמיועט מאורגן וממושמע המתמודד מול רוב מפוצל ואדיש ווציאת מונופול תורני. לעומת זאת קבוצות אחרות נהנים בני הקהילה מייצוג יתר המקנה לנציגיהם נגישות למוחקים בעמדות בכירות ו מגביר את יכולתם להשפיע על קובעי מדיניות. חלק מכך, בנייה יעורית של יישובים מתבדלים מסמלת את התחזוקתן של הקבוצות השונות המרכיבות את החברה החרדית, ואת הקבוצה הליטאית בפרט.

מגונות, בתוכה קבוצות יהודיות. הפרטים מתנהלים כאינדיו-ירואליים בעלי תמיכה קהילתית ועליהם מוטלת האחריות לשמר את הזיקה של הדורות הבאים למסורת. תפיסה זו חושפת את מרבית הגברים לכוח העבודה וلتרבויות הצריכה, מוביילת לרצינוליזציה של עולם העבודה ולהיחלשותה של ההסתמכות הדתית. התפוררות המסגרות השיווכיות והמעבר לאינדיו-ירואליים מחייבים סדרים באידיאולוגיה של הקהילה: מגנוגנים חברתיים-ארגוניים אלו חוזרים סדרים באידיאולוגיה של הקהילה: חוסנה של "המעפטת" הקהילתית נפגע ויכולת ההגנה להפעיל קרייטונים ונסקציות נפגמת.

אל מול תהליכיים אלו, הופכים את הדת לבחירה, ניצבות מגמות מנוגדות המחויקות את הזיהות הליטאית. בעיקר מוחיקת את הזיהות הקהילתית תחשות השליך – לשמר ולהבטיח את הקיום היהודי – המוטלת על בני הקהילה מתוקף מעמדם התורני. תחשוה זו מKENה חשיבות עצומה לחינוך הדור הבא רצוי להקלת ומאגדה את כוח העמידה של הקהילה. אולם, בעוד תמייתה הכלכלית של מדינת ישראל יוצרת תנאים יהודים המניעים את המניהות להعبر את האחריות לחברות הקהילה אל מוסדותיה, הארגון העצמי של בני הקהילה הליטאית בבלונדון מטיל את האחריות לחברות הדור הצעיר על הנשים, הנושאות בה תחת המובלעת הקהילתית. האחריות האישית מאפשרת לגבר הליטאי לשלב בין לימורי קורש פרנסת וחופש יחסית בהתאם ד甫סוי החיקים הקהילתיים לשאייפותיו, לאופן המיצוי העצמי, לנטיות לבן, לכישורי ולהעדרפותו המקצועית. מרכיבי החקרות והבחירה במוגל החיים של הפרט – שיווק הפרט מינקוטו לקהילה, חינוכו התורני בבחורותיו וחוותו לקהילה המקורית שבה הוא מתפרק על מנת לספק בסיס כלכלי למוגל החיים של דור המשך – מעשירים את עולמם של הפרטים ומחזקים את זהותם באופן שוטף באמצעות השוואת ותרהורם עם החברה החיצונית. תלות הפרטים בתמיכת הרצופה שמעונייה להם הקהילה הליטאית בירושלים ולמקומם היחסי שלהם בקבוצה ומודעות גבורה לערך המניהות ולציפיותה. המשאים המועברים לקהילה תורמים לשימורה, ומגנים את הפלורליים בין מגוון היישבות ואת התחרויות ביניהן על קהלי יעד פוטנציאליים. בפוליטיקה העירונית של ירושלים מתנהלת הקבוצה הליטאית כמיועט מאורגן וממושמע המתמודד מול רוב מפוצל ואדיש ווציאת מונופול תורני. לעומת זאת קבוצות אחרות נהנים בני הקהילה מייצוג יתר המקנה לנציגיהם נגישות למוחקים בעמדות בכירות ו מגביר את יכולתם להשפיע על קובעי מדיניות. חלק מכך, בנייה יעורית של יישובים מתבדלים מסמלת את התחזוקתן של הקבוצות השונות המרכיבות את החברה החרדית, ואת הקבוצה הליטאית בפרט.

בקשר של כלכלת כלל-עולםית לא יציבה ושינויים חברתיים, והויה הקבוצתית של הקהילה הליטאית עומדת בבחן יומיומי אל מול החכירה הסובבת. הממחקר הנובי הראה בין המנגנונים המשמשים את בני הקהילה הליטאית בירושלים ובולגריה הבניינית "קו היחס" פרטן וציבורי בין התובות ההלכתיות לבין המיציאות שבהן מישמות, וחשף היבטים ערכיים המבטחים את היישוריות והתחדשות הקהילה. זיהוי התוויה גמישה וסתגלנית של "קו היחס" במציאות המרחבית של שתי ערים אלו מוסיפה למאג'ר הדע על התהוננות המרחבית של האוכלוסייה החדרית את השלבותיה של התוועה המשנה על חיזוק הזותות הפרטית והציבורית אל מול האתגר של החשיפה לשוניהם. קווי התוועה שנחפפו בקרוב הקהילה הליטאית בירושלים ובולגריה מובללים אותן אל הממד התיאורטי, ומרחביות למציאות המקומית.

השאלה באשר לאפשרות קיומה גם בריכוזים עירוניים אחרים. בעיקר עולה השאלה לתחביבים של שילוב ורחיה של קהילות הנמנעות מלחתה חלק בשוק העבודה. היתכן כי קבוצות אוכלוסייה דתית או אתנית נמנעות מההשתלב במוגל התעסוקה בשל החושש – של ההנאה או של הפרטם – מהיחלשות הזותות הקבוצתית? האם ניתן להגדיל את זיקתם של הפרטם לחברה הכללית באמצעות חיזוק הזותם הקבוצתי, כך שניתן יהיה לשלבם בה? האם חיזוק הקהילתית אינו מומן, שכן והותם הקהילתיות של מי שנשאוו בנסיבות היישבה ורק בשל מגנון התמיכה הכללי צפואה להיחלש. בהבנויות המנגנונים יש לתה את הדעת להשלכותה של העברת האחריות לתחביבים מהמוסדות אל המשפחות, שכן גודמות צניעות יאלצו חלק ניכר מהנשיות המתפרנסות לחזור לבית ולשאת חלק ממשותי מתחביבים החברים. יש להניח שמתן פטור משירות צבאי, ובצד מתן אפשרות לעבוד, יחד עם ביטול הדרגות של הקצבה לארכיטים יעורדו את תחביב ההצטרפות לשוק העבודה. הגברים, שהשכלהם הכללית נמוכה לרוב משל הנשים, יידרשו לתהילתיי הכשרה זו, שתעמוד בתקון המקביל במשק הישראלי, עשויה להעלות את רמות השכר של כל המועסקים החדרים, ושל הליטאים בפרט, לרמת הרוחה במדינה.

השלבות חרדיות במשק התעסוקה עשויה ליצר מפגש ומגע יומיומי בין האוכלוסיות. למפגש זה יש הפוטנציאל לפועל "מלמטה", לכרטס בהתגנות לשירות צבאי עיני ההנאה, והגדלת השוויון בנטול הכללי והתרומות האפשרית לשירות צבאי עיני ההנאה. הגדלת השוויון בנטול הכללי והתרומות האפשרית לממשק המדינה עשויה להקטין את התנגדותם של רבים מקרב החכירה הקולקטת לממן מנגנונים שאומרם הם מזוהים כפונדרמנטיסטיים. תחביבים אלו עשויים להagger את הסובלנות של הציבור הרחב, להפחית את אנטגוניזם כלפי החדרים ולאפשר את מימושה של שכבה צרה של "עליזים תורניים" היוצרת מנגנון-טורני המזין את קהילת התפוצות.

הערות

1. המרכז לנתחות מתקדם של המדבר (CASA). הקולג' האניברסיטאי של לונדון.
2. יוסף שלחוב ומנחם פרידמן, התפשטות תוך הסתגרות – הקהילה הוווזית בירושלים, ירושלים: מכון ירושלים לחקר ישראל, 1985.
3. עקרונות העלים המודרני, המתבסס על חקיקת חוקים והכרעות שיפוטיות ברווח הכווית הליבורלית והאוניברסלית, מרבות הזריכה והוכני הלימוד נתפסים כורדים ומאיימים על "תרבות הקדושה ההלכתית". החברה החדרית סולית משיח הוכנית המעמיד במרכז את הפרט האוטונומי ואת זכויותיו הטעויות שנעודו להבטיח את חירותו כישות עצמאית. המרכיבים הבסיסיים של פיקוח חברתי המאפיינים

- Bedminster Press, 1988; Peter L. Berger, *Facing up to Modernity: Excursions in Society, Politics and Religion*, New York: Basic Books, 1979 שהביס להמשך הקיים החברתי הוא קיומה של "תודעה מוסרית קולקטיבית", ובילדיה חברה אינה יכולה לשורר לאורך זמן. בתקהיליך זה גילהה החברה המערבית שאינה יכולה להתגונן היבט לאוניברסיטאות מסוימות, והتوزאה הצפואה היא עירורו של כל היסודות הבוטחים בתבורה. ראו פיטר ברגר, המודרניות והאגדר החדש של הדת", תגלת 32 (קץ התשס"ח), 2008, <http://www.tchelet.org.il/article.php?id=402>

.11. וכדי התעמק באופן היוצרתו של הקפיטליזם ובగורמים לה ועסק בחקר ההיפר רציניותה כנובעת מהאטיקה הפרוטנסנטית ומהקשר בין אדם לאלהיהם. לטענות, בעוד בני החברה הטרומ-תעשייתית התבasso על המסתור, הרי שבני החברות הקפיטליסטיות דוגלים ברכזוניות, והאדם הסביר יימול קשה כדי להצליח ולהרוויח.

.12. בשונה ממרכזי הערים, מרכזית הערים החדשנות והפזרוים הנם תוצאה של תכנון מרכזי, הליך פיתוח ואוכלוסייה יהודית. מדיניות ממשלתית, דגמי בעלות על הקרקע וההשלחות של יומיים יוצרים תבניות מגורדים איחידות כמעט, שבתוכן מתמשחות העדפות של פרטיהם ושל קהילות מובהנות. כך, בשעה שהפזרוים מאכלסים אוכלוסיות הומוגניות למדי, המרכזים היהודיים הם הטרוגניים ומעורבים. להרחבה Rodney Stark and Roger Finke, *Acts of Faith: Explaining the Human Side of Religion*, Berkeley: University of California Press, 2000; Idem., *The Churching of America 1776-1990: Winners and Losers in Our Religious Economy*, New Jersey: Rutgers University Press, 1993

.13. Markus Mobius and Tanya Rosenblatt, *The Process of Ghetto Formation: Evidence from Chicago*, Manuscript, Harvard University, 2000; Tanya Rosenblatt, Stephen Leider, Markus Mobius and Quoc-Anh Do, "What Do We Expect from Our Friends?", *Journal of European Economic Association* (2010); Alexis De Tocqueville, *The Democracy in America*, South Australia: The University of Adelaide, 2009 [1940]

.14. לטענת סטרק ופינקה (2000) בוגר טעה בעילונות שיחס לכוח הארגוני של הדת המונופוליסטית, מכיוון שאמונה יהודית-אינה יכולה לנוכח את פניהה כך שתתאים בו בזמן לכל פלאי השוק.

.15. מנהם פרידמן, מקורות, מגמות ותהליכי בחברה החרדית, ירושלים: מכון ירושלים לחקר ישראל, 1991.

.16. Michael Hogg and Dominic Abrams, *Social Identifications – A Social Psychology of Intergroup Relations and Group Processes*, New York: Routledge, 1988; Howard Giles, Klaus Scherer and Donald Taylor, "Speech Markers in Social Interaction", in: K. Scherer and H. Giles (eds.), *Social Markers in Speech*, Boston: Cambridge University Press, 1979, pp. 343-381; Pierre Bourdieu, נתפסים כזרדים ומאיימים על חוכותו של הפרט החזרתי כ לפיפי קהילתו. מומי דהן, זואומוניה החזרתי והרשאות המקומית, חלק א': "התהלקות הכהננות בירושלים", ירושלים: מכון ירושלים לחקר ישראל, 1988.

.17. עד על ההלוקה לזרומים והتفسה شبישראלי מוחזקים יותר ללימודיו קודש מאשר בתפוצות ראו אצל Oliver Valins, "Institutionalised religion: Sacred texts and Jewish spatial practice", *Geoforum* 31 (2000): 575-586

.18. לкриאה נוספה על התפתחות המוסדות הליטאיים ראו עמנואל אטקס ושלמה טיקוץ'ינסקי, ישיבות ליטא: פרקי זכרונות, ירושלים: מרכז שוז, מרכז דינור באוניברסיטה העברית, 2004; מרדכי לויין, "עיר של תורה: תורה ולימודה מרחב העירוני הליטאי במאה התשע-עשרה", בתור: עמנואל אטקס (עורך), ישיבות ובתי מדרשות, ירושלים: מרכז שוז, מרכז דינור באוניברסיטה העברית, 2006.

.19. Stanley Waterman and Barry A. Kosmin, "Residential Change in a Middle-Class Suburban Ethnic Population: A Comment", *Transactions of the Institute of British Geographers* (N.S.) 12 (1) (1987): 107-112; Idem., "Residential Patterns and Processes: A Study of Jews in Three London Boroughs", *Transactions of the Institute of British Geographers* 13 (1988): 79-95

.20. Gideon Aran, Nurit Stadler and Eyal Ben-Ari, "Fundamentalism and the Masculine Body: The Case of Jewish Ultra-Orthodox Men in Israel", *Religion* 38 (1) (March 2008): 25-53

.21. לאחר עשורדים של שלטן ממשלה לייבור ומדיניות רוחה סוציאל-דמוקרטית, הכריע העומס על המשאים הציוריים את הקופה הציורית והביאה החל משנתה ה-70 לנסיגתה בהיקף ההטבות שהושגו במסגר ממשלה זו, מתקצב הדת המפלשתי הבריטי בכ-100 מיליון לירה שטרלינג מ��ים ממשלה זו, מתקצב המודינה כולם. רק כ-60 מיליון לירה שטרלינג מ��ים ממשלה בריטניה. כ-40 מיליון לירה שטרלינג נוטפים מתקצב הממשלה והתרומות הפטורות ממש מוחלקים בין מוסדות דת הכלולים קהילות יהודיות, מוסלמיות, בודהיסטיות וה Hinduisms, ואך כתות מיסטיות, בהתאם למשמעותם באלולותיה ורק אם קיבלו אישור ממשלה. בנוסף, מרכיב המשתייכים למוסדות דתיים מקבלים מהם שירות דת ומשלמים ישירות מס למוסדר. בישראל מוסכם התקציב הממשלתי לשירות דת (בכל זאת תרומות פטורות ממש מישראל ומרצאות הברית) ב-2.2 מיליארד שקל, המהווים כ-0.7% מתקציב המדינה (הנתון כולל כוללים. בל' הכללת הכוללים עומד שיעור התקציב על 0.35%). נתונים אלו מرجאים כי ישראל משקיעה בדת פי ארבעה מבריטניה הגדולה, וביחס לגודל התקציב - פי 60.

.22. הגישה הווואה בתהרות בין קבוצות גורם מהליש את ההתפתחות הדתית מבוססת על כתבייהם של Emile Durkheim, *The Elementary Forms of Religious Life*, London: Allen & Unwin, 1964 [1912]; Max Weber, *Economy and Society*, vol. 1, *Conceptual Exposition*, ed. Guenther Roth and Claus Wittich, New York:

- ראאו Jill S. Mesinger and Andrew J. Lamme, "American Jewish Ethnicity", in: J. O. McKee (ed.), *Ethnicity in Contemporary America*, Dubuque, IA: Kendall Hunt, 1985, pp. 145-168; Liam Anderson and James O'Dowd, "Borders, Border Regions and Territoriality: Contradictory Meanings, Changing Significance", *Regional Studies* 33 (7) (1999): 593-604.
23. כאשר הדור הצעיר עבר לפורורים והדור המבוגר נשאר במובלעת, נוצר בידול גיאוגרפי בין הדורות. ההדרכה ההורית והפיקוח הקהילתי החוווניים לחברים המשפחחה העזירה לחוי הקהילה מוגבלים, ומאפשרים לצעריטים להפתח מחבינה עסקנית ומוניציפלית, דבר שהיה נמנע במובלעת המקורית (כהנدر ושלחוב, 2009).
- בידול גיאוגרפי זה מאיים על המשכיותה של הקהילה: מחד גיסא, האוכלוסייה המתגוררת במובלעת המקורית מזדקנת, ומайдך גיסא, אורתות החווים בקהילת החדרות נוטים להתאים עצם לתנאי המניה החדשניים. לקרה נספה ראו לי כהנدر וירושף שלחוב (2009), "מגטו לפזרו – תמורה בארגון המוחבי החדרי", <http://web.bgu.ac.il/NR/rdonlyres/8B3B3037-337D-46C4-833D-63E1A1F15663/107788/article.pdf>
24. גונן הציע סולם לאפיון חמישה טיפוסים של גברים חרדים בהתחם לאיזון שם נוקטים באורתות חוויהם בין תורה לעובדה. אפיון הטיפוסים נע בין "האברך המלא" המקידש את כל עיתותו לתורה, 'האברך המתרנס מעט' – המוציא לו תעסוקות מודמדנות בהפסקרות ובחופש, 'האברך החלקי' – המסתפק בחזי יום של לימודים בכלל ובשאר היום מחזק מושה מפרנסת חלקית, 'המתפרק הלומד' – הקובע לעצמו עתים ללימוד תורה בכל יום מן השבעו ו'המפרטן הלומד מעט' – המסתפק בלימוד תורה בשבתות ובcheinigen". סולם זה הפך שגור בספרות המחקר ברומה למונח "פרונסה" – במקום המונחים "עבודה" או "קרירה" – המשמש להמעטה בחשיבות הפעולות הכרוכה במילוי הצללים האומריים. ראו עמידר גונן, בין ימים תורה לפראטה, חברה לוזדים ומתחפנטיס בלבונון, ירושלים: מכון פלורסהיימר למחקרים מדיניות, 2005.
25. רמות הפרין עומדות על כ-6% בשנה, לפי: אסתר טולדנו, נועם זוסמן, רוני פריש, דניאל גוטלביב, "השפעת גובה קצאות הילדים על פרין הלודה", נייד בעבודה, ירושלים: חטיבת המקרק בנק ישראל, 2009, <http://www.bankisrael.gov.il/>. 2009. <deptdata/mehkar/papers/dp0913h.pdf>
26. החישוב נעשה לפי נתוני מכון ירושלים לחקר ישראל 2011 והערכת הקצאות למוסדות חינוך ליטאים בירושלים: אוכלוסייה ירושלים מונה בסך הכל 788,052 נפש; מתוכם 33% חרדים; הליטאים מהווים כ-30% מהאוכלוסייה החרדית, כ-90-90 אלף נפש.
27. פרידמן ושלחוב (1985) מסבירים כי "אורתות חייו של היהודי איןין לעניין לייחד, כי אם עניין של אחריות קהילתית – כל ישראל ערבני זה בוה" (ביבלי, סנהדרין, כ"ז, ע"ג). מוחבתו של הצייר להתעורר גם בתחומי האינטימיים של הפרט כדי למנוע סטייה מהדרת והמסורת, וכל חבר בקהילה מחייב לקיום המצוות על ידי

- Language and Symbolic Power*, Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 1991
2. דורךיים זיהה שבחברות קדומות-מודרניות מתקפות צורות של ידע מופנים או אמונה ("יצוגים קולקטיביים") שתפקידן לשמר על הילידות והיציבות בחברה. בהמשך לרענן זה טبع מוסקוביצי (Moscovici) ב-1961 את המונח "יצוגים חברתיים" על מנת להציג על אותן צורות דינמיות של ידע ועמדות האופייניות לחברה המודרנית. לקרה נספה ראו, ועם רוח האופייניות John C. Turner and Richard Y. Bourhis, "Social Identity, Interdependence and the Social Group: A reply to Robbie et al.", in: P. Robinson (ed.), *Social Groups and Identities: Developing the Legacy of Henri Tajfel*, Oxford: Butterworth Heinemann, 1996, pp. 25-63
21. יתרכן כי קבוצה המכחשת יהודיות תנעה להידמות לקבוצה אחרת, בעוד מעמד גבוה, שלא נמצא בתחום עמה. דרך שנייה להציג יהודיות היא השגת הומוגניות פנים-קבוצתיות על ידי המעתה ההבדלים הקיימים בין חברי הקבוצה. הבחירה באסטרטגייה זו או אחרת תלואה במעמדה של הקבוצה לקבוצות אחרות ובאופןיה של הקבוצה עצמה. קבוצה בעלה והות חברתיות היונית, שמעמדה גבוה, תיאבק על מנת לשמור או להרחיב את עליונותה היחסית על פני הקבוצות האחרות. קבוצה בעלת והות חברתיות שלילית עשויה לפעול לשינוי מעמדה. שינוי המעד עדיש להיעשות באמצעות התנטקות של פרטיטים מקבוצת השיביות וניסיון להתקבל לקבוצה בעלת מעמד גבוה יותר. יתרכן שנבנויות מסוימות, או בתנאים מסוימים, אפשרו חברה הקבוצה השליטה כnisie הילקית ומוגבלת לתוך קבוצתם. חברי קבוצה המהווים אפשרות לשנות את זהותם החברתית עשוים להתרשם כי ביכולתם לשנות את מעמדם באמצעות עימות ישיר ואיזום על חברי הקבוצה השליטה. בריקול (1993) סבור כי על מנת להצליח בדרך פעלולה ולא מול קבוצה שלטת, בעלת משאבים כלכליים ופוליטיים רבים, נדרשת הקבוצה הנחותה לתייחס ובו ולודרגת מהויבות מادر חברה כדי להתגבר על הקשיים שתעמיד בפנים הקבוצה השליטה. ללא גיש אידיאולוגי מודע של חברי הקבוצה סיימי ההצלחה של אסטרטגיית פעולה זו נמכרים. מאפייני הקבוצות השונות והיחסים ביניהן יוצרים קונפליקט מעגלי, המתקיים בעוצמות שונות בחברה. לקרה נספה ראו יונדרס Breakwell, "Social Representations and Social Identity", *Papers on Social Representations* 2 (3) (1993): 1-217; Donald M. Taylor and Fathali M. Moghaddam, *Theories of Intergroup Relations: International Social Psychological Perspectives*, 2nd. edition, New York: Praeger Press, 1994; Hogg and Abrams, *Social Identifications*
22. ראו שאל שטמפפר, היסוד הליטאי בחתווה, ירושלים: מרכז זלמן שור, 2005.
21. ראו יעקב לופו, "ההשפעה הליטאית על עולם התורה במרוקו מתחילה המאה העשרים ועד לעליית ש"ס", *citoyens et Juifs* 2 (2000): 73-61; יעקב לופו, האט תחווד ש"ס נטרה לישונה?, ירושלים: מכון פלורסהיימר למחקרים מדיניות, 2004.
22. לקרה נספה על יחסם הפרטניים וההנגה ועל התורופות המשמעת הקבוצית

קיים מינימלי והתמסורת ללימודים מלאים, העלו את מעמדה התורני של המשפהה בקהילה. בעשרות האחוריים, עם התפוררותה של מדינת הרוחה, מתקשים המנגנונים לעמוד בנטל פרנסתן של אוכלוסיות הנמנעות מההשתף במגע העבודה. הוכאות לחלק גודל מתmicות הסעד מונתנית ביציאה לשוק העבודה, Silber K. ראו Michael, "The Emergence of Ultra-Orthodoxy: The Invention of a Tradition", in: Jack Wertheimer (ed.), *The Uses of Tradition: Jewish Continuity in the Modern Era*, New York: Jewish Theological Seminary of America, 1992, p. 24.

גונן, בין לימודי תורה לפרנסה. .37

לפי פסיקתא זוטרטא (לקח טוב), דברים פרשת תבא, הייחוד של בני ישראל והיבדרותם מהמצרים נשמרו גם באמצעות שימור סמנוי זהות חיזוניים – שם, לבושים ולשונות – שאפשרו את זירעו ייצאתם מצרים: "דבר אחר ויהי שם לגוי, מלמד שהיו ישראל מצינים שם. שהיה מלובושים ומאלכים ולשונות משוננים מן המצריים. מסומניין היו וידועין שהם גוי לבודם חלוק מן המצריים". פירוש הרוב כשר על הגונה של פסה, שכן בשאלת זו, סבור של לא שינו את שם" מתייחס למשמעותו של השם היהודי, "לשונם" מתייחס לקדושת לשון הקודש ו"מלבושים" מתייחס לשונות החיזונית של עם ישראל לאורך ההיסטוריה. בלבד ההקסדה על הנסיבות של הקהילה, לובשים הליטאים בלונדון חליפות שעורות קצורות וחולצות לבנות, ומקפידים על מנוגנים הייחודיים להקהילה. .38

החויה המוטלת על הפרטים לשמר את הזוהות הקבוצית "מלמטה" בארגון עצמי ולא מ沙בים קבוצתיים העיצמה את האתגר הניצב בפני הנוגנות הקהיליות, והגעה אותן להתאנר תחת "האיחוד האורתודוקסי של הקהילות העבריות" (UOHC), הכוללת מאות מוסדות דת וחינוך המזוהים עם הקהילות השונות. לעיתים מתאחדות קהילות שונות תחת אותה קורת גג מסוירת. .39

ראיין עם דילקל פורמן, תושבת גולדס גריין, נשואה ואם לשישה ילדים, 29 בפברואר 2012. ראיין עם אנתוני ספנסר, ליטאי תושב הנדוון, נשוי ואב לאובעה לילים, 1 במרץ 2012. .40

ראיין עם לולי סוזן, תושב פינצ'לי סנטרל, נשוי ואב לילדיה, 2 במרץ 2012. .41

עד סוף שנות ה-70 נקבעה מדינת הרוחה הבריטית אסטרטגיה של בניית שכונות ציב/orיות להשכלה והקצת יהודיות דיר על פי עקרון הזמינות. היעדר האפשרות לבחור מקום מגורים בקרבת קהילתם הניא חרדים רבים מילפנות למאנר ואילץ אותם להחפש פתרונות דיר בשוק החופשי. בעשרות האחוריים, בעקבות התగבורות הביקורת על הבידול הכלכלי שיצר מגנון זה, שונטה המדרניות, ומשקי הבית מתמכים ישירות באמצעות תשולם שכר דירה המועבר אליו (Malpass, 2000). גובה ההכנסה, מספר הילדים והרכבה המינית של הילדים המתבגרים משוקלים עם שכר הרירה המאושר לכל אוור על פי תנאי השוק, כך שמשפחות נזקקות מקבלות סיוע של 90%-70% משכר הדירה ומוסיפות להתוגדר בקרב קהילתן המקורית Peter Malpass, "Housing of work and Pensions, Nov. 2003

שאר חבריה". ראו שלחוב ופרידמן, התפשטות תוך הסתגרות – הקהילה והחרדית בירושלים. .28

Samuel Heilman and Menachem Friedman, "Religious Fundamentalism and Religious Jews: The Case of the Haredim", in: M. Marty and S. Appleby (eds.), *Fundamentalisms Observed*, Chicago: University of Chicago Press, 1991, pp. 197-264. .29

שלמה חסון, "ירושלים בין חרדים לחילונים", תכנון טיבתי: רבנן האיגוד לתכנון סביבתי 57 (1996): 55-25; שחר אילן, חרדים בע"מ, ירושלים: כתר, 2000. .30

קימי קפלן, נורית שטרלד (עורcis), מנהיגות וטבות בחברה החרדית בישראל: אתגרים וizzות, ירושלים: מכון זון ליר, 2009. .31

Heilman and Friedman, "Religious Fundamentalism", p. 19. ההתייחסות המוחכית לעיל ל Kohah מהחברים הבאים: עד גור, תכנית לשיקום ירושלים ברוח ישראל, ירושלים: מכון ירושלים לחקר ישראל, 2009; יהאי חקק, בין קודש לתכליס, גברת חרדים לומות מקצוע, ירושלים: מכון פלורסהיימר למחקר מדיניות, 2004; שלומית פלינט, יצחק בננסון, נורית אלפסי, "דומים ושוננים: מיקוד סרגנציה של חרדים מרוכז ירושלים", סוציאולוגיה יהודית יב (1) (2010): 81-110; של שכנות קריית הובל כביתי למפגש בין קולקטיבים וodynיבידואלים במרחב העירוני", מגמות (לקראת פרסום); S. Flint., N. Alfasi, and I. Benenson, "Between Friends and Strangers: Micro-Segregation in a Haredi Neighborhood in Jerusalem", *City and Community* 11 (2) (June 2012): 171-197. .32

חקק, בין קודש לתכליס. .33

Stanley Waterman and Barry A. Kosmin, "Mapping an Unremunerated Ethnic Population: Jews in London", *Ethnic and Racial Studies* 9 (1986): 484-501; .34

Idem., "Residential Change" מהחק שנערכ בשנות 2010 (Synagogue Membership in the UK) קבע שמספר משקי הבת יהודים בבריטניה עומד על כ- 82,963, בהם 9,049 משקי בית חרדים המשווים ל- 409 בתים נסבת בני זרים שונים. לפי חישוב זה, האוכלוסייה החרדית מונה כרוכב ל- 53,400 נפשות, או 20% מהקהילה היהודית בבריטניה (בחישוב לא כללו משקי בית שאינם משתייכים באופן רשמי לבתי נסבת, אינם משלים מס שנתי ואינם כלללים ברישומי). 55% משקיibus לזרם אורתודוקסי מרבית, ולאוגון בתה הכנסת המאוחר. משפחות דבות, בהן ישראליות תילגניות ומשפחות מעורכיות, שומרות על זיקה לאורה חיים יהודי, אינם לא משתייכות לבתי נסבת. .35

ראו <http://www.jpr.org.uk/downloads/Synagogue%20membership.pdf>. המרוצחים לרבעות או למשרות הוראה יחשוו פרנסה בשלב מאוחר יותר, אחרי שימושו כ"אברך מל"א" כמה שנים נוספת. בנוסח, משפחות דבות אשר מספר הילדים ורמת ההכנסה שלהם עמדו בקריטריונים המכנים זכאות לתמיכה ממשלהtic וכזו למלגות לימוד, דיר, קצבת ילדים והבטחת הכנסתה. תנאים אלו, אשר אפשרו

Associations and Housing Policy: A Historical Perspective", *Journal of Social Policy* 30 (4) (2001): 735-774.

מתוך: <http://www.jpr.org.uk/downloads/Wohl%20report.pdf>, 8 במרץ 2012.

הרצון להבטיח את חינוכו ועטידו של הדור הצעיר שהריש את המנהג לשולה נערים בני 16-18 למדוד כמה שנים בישוב כבריטניה או בישראל, היא הידע המועדף. בישראל, ובירושלים עיר הקודש בפרט, מקומות היישובים היוקרתיים ביותר. רבים באים ללמידה ולהתגורר בה ולו לשנים ספורות. אנטוני ספנסר, דור שלישי ליליטאים החיים בלונדון, משביר (בריאיון שנערך ב-1 במרץ 2012): "יש לי שלושה בנים. הרצון להבטיח את החינוך שלהם ברוח שלנו היה שיקול חשוב בהחלטה לצאת מהכלול אל מעגל הפrensה בזמנן. אני חוסך בשביל זה קרוב ל-15 שנה". חרב העולות הכלכליות הגבותות, הרצון להבטיח את עתידם המורוני של הבנים מניע את דור החורים לשלהם חזות ישיבות בישראל. הנוגת הקהילתית מעדדת את האבות, הנתונים להשפעות חיצונית חזות מאשר הצעירים, יצא אל מעגל העבורה למען המשך חינוכו של הדור הצעיר ברוח הקהילה. דור הבנים נמדד להיליה המיוחתת למי ש"מימות עצם באוהלה של תורה" וربים מבקשים לאמץ לשנים ספורות אורחות חיים של אברכים בארץ הקודש. לעיתים הם משתקעים ומושכים קרובים שבאו לבקר להשתקע גם הם. אולם, למראות התואמת התורנית ליליטאים-ישראלים, מקימים הליטאים ה"חוצניקים" יהסים קורקטיים עם הליטאים המקומיים. במהלך שהייתם בישראל הם משמרים זיקה לביתם בניכר, מקפידים לרדר את שפתם ולשמר את תרבותם במנותק משכניהם. לרוב הם נוהגים ממצעדים כלכליים מושפרים בהיותם נתמכים על ידי משפחותיהם. אברך שלמד בישראל שנים ספורות וחזר ללונדון מגילן את יוקרטו ואת הטכני לשידוך ראיו בלונדון.

ראו שרון עוזיאל, שמעון יפה, "תעסוקת חרדים בישראל, תמורה מצב והמלצות לשיפור", בתוך: גלן יאגן וدونית פוריאל-ליקאץ' (עורכות), מחקרים מדיניות כלכלית לשיפור פנו המשק בישראל לשנת 2007, מחקרים מספר 17-25, ירושלים: מכון מילקן - תוכנית עמיתי קרן קורת, 2007.

.43

.44